

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

VÁRADI KÁROLY.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Rovatvezetők: DR. BARTÓK ISTVÁN, BENEDEK SAMU, HEGEDŰS ISTVÁN, DR. INCZE BÉLA.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ívnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhez (lakik Óvár. Bástyaútcza 1. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútcza, 7. sz. a.) küldendők.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

a

CSALÁD ÉS ISKOLA

1879 ik évi, V. folyamára.

A „Család és Iskola“ négy évi fennállás után azon szerencsés helyzetbe jutott, hogy mindent ígérő program helyett egy tettekben átért multra mutathat s e multra hivatkozva kérheti a jelen — már ötödik évi — folyamára eddigi t. olvasóinak nagybecsű pártolását.

A család és iskola, a nevelés e két fontos tényezője közt az összhangzatos működést elősegíteni, az egymás megértését megkönnyíteni; másfelől mindazon téves nézetek, ferdeségek és rossz szokások ellen, melyek a nevelés természetszerű és józan elveinek érvényre jutását akadályozzák, lehetetlenné teszik — nyilvánuljanak azok a családi, iskolai, vagy társadalmi életben — minden erőnkkel ellene küzdeni: ez volt törekvésünk a multban, s ez lesz programunk a jövőben is.

De hogy e magunk elé tűzött nemes célunk valóztatásához reményünk lehessen, gyenge erőnk mellé támogatásra van szükségünk. E támogatás kinyerése érdekében emeljük fel e helyen kérő szavunkat s szives támogatásukba, pártfogásukba ajánljuk a „Család és Iskola“-t mindazoknak, kiknek az szánva van: a családoknak, iskoláknak, tanítóknak s általában a nevelésügy barátainak. Pártfogását kérjük lapunk részére a t. tanfelügyelő úraknak, kik hivatalos állásúknál fogva első sorban lennének hivatva gyámolításunkra lenni, de a kiknél mindedig — tisztelet a kevés kivételnek — a legnagyobb hidegséget tapasztaltunk. És végre becses és megtisztelő támogatását kérjük továbbra is azon t. munkatársainknak, kiknek nemes és odaadó segédkezése tette lehetővé, hogy a „Család és Iskola“ becsülettel állotta meg helyét eddig a magyar tanügy-irodalomban. Fogadják a multért — mig más uton is nyilváníthatnók — hálás köszönetünket e helyen!

Lapunk beosztása az eddigi marad. Belmunkatársaink közül, sajnálatunkra, Parádi Kálmán ur bokros elfoglaltatása miatt kilépett, de ígétét bírjuk, hogy nagybecsű dolgozataival ezután is szerencséséleti lapunkat. Minthogy az iskolai egészségügyet még kiválóbb gondoskodásunk tárgyává fogjuk tenni, mint eddig tehettük, lapunk e rovatának vezetésére két kitűnő szakférfiut: dr. Bartók István és dr. Incze Béla urakat nyertük meg, kiknek szives vállalkozásáért e helyen is hálás köszönetet mondunk.

Az előfizetési feltételek szintén maradnak az eddigiek; az az: előfizetési díj félévre 1 frt 50 kr., egész évre 3 frt.

T. gyűjtőknek 8 előfizető után egy, 12 után két tiszteletpéldánnyal szolgálunk.

Kolozsvárt, 1878. december 30-án.

A szerkesztőség.

E számunkhoz félv melléklet van csatolva.

A gyermekjátékok.

A karácsony kiválóan családi ünnep, — a gyermekek öröme. Hány ezer gyermek szive dobod sebesebben a naptárnak e kedves hírére: ma karácsony szombatja! . . . tehát ma jár az angyal ajándékokat hozni a jó gyermekek számára.

De vajon hoz-e? . . . Hogy ne hozna, hiszen ők mindnyájan jó gyermekek. Ki tartaná magát rosznak, ha örvideni tud? csak a gonosznak nincs öröme. Remény, aggodalom, vágy, öröm, türelmetlen várakozás tartja édes, lázas nyugtalanságban a gyermekvilágot.

A nagyemberek pedig elvállalják az angyal szerepét, s megindulnak nagy titokban angyalfiát vásárolni. Igen, de mit? ez a nagy kérdés, hogy örömet is okozzon, valami haszna is legyen, s tulságos drága se legyen, mert hiszen elvégre is csak játék. Nem csekély gond, ha az ember mai napság a játékszerek sokadal-mában körülnéz.

Az élelmes ipar e tekintetben bámulandó leleményességet fejtett ki. Azon temérdekféle tárgyak között, a melyekkel a felnőtt emberek munkálkodnak vagy mulatnak, alig van olyan, a melynek mását kicsinyített kiadásban a játékboltok asztalain fel ne talál-nók. Mint-ha a pénzsóvár ipar a felnőttek és gyermekek között nem is akarna egyéb különbséget észrevenni, mint a magasság mértékét. Pedig ez a sok, ajándéknak szánt holmi, ez a temérdekféle játékszer nem mind czélszerű, nem mind hasznos, sőt van olyan is, mely egyik má-sik gyermekre nézve ingyen is drága lenne.

Mit vásároljunk tehát, hogy célszerű legyen? E kérdés megoldásánál az anyagi mód mellett még sok-féle körülményt kell számba vennünk: a gyermek korát, hajlamát, vágyait, képességét, szerényebb vagy fokozottabb igényeit, ismeretkörét, a helyet, időt, a család viszonyait stb; s minél inkább sikerül ezeknek megfelelő tárgyat találnunk, annál állandóbb örömet okozunk s annál értékesebb játékszert ajándékozunk. És ha ez őszinte célunk, akkor nem lehet érdektelen a gyermekek játékait közelebről szemügyre vennünk, s azoknak lélektani alapját vizsgálgatnunk.

Miért játszik a gyermek?

Felületesen nézve azért, hogy teljék az idő; de a dologba mélyebben betekintve, meg kell vallanunk, hogy ez az „idő ölés“ csak a felnőtt emberek szomorú kiváltsága; a gyermek praktikusabb; ő az időt használja, az ő időtöltései egyszersmind testi vagy szelle-mi fejlődésének s mivelésének mozzanatai.

Minden gyermekben meg van az az ösztön, hogy magát erőssé, ügyessé és okossá tegye. Ha játékait, foglalkozásait mélyebben megvizsgáljuk, e motívumok valamelyikét többnyire mindig felfedezhetjük. A felnőtt emberek előtt a kisdetek minden tevékenysége időtöltő játéknak látszik, pedig ezeknek nagy része a gyermek előtt komoly foglalkozás; cselekvéseiben majd mind-

azon rugókat felfedezhetjük, a melyek a felnőttek munkálkodásaiban szerepelnek. Láthatjuk, hogy a gyermek is bizonyos célt tűz ki, annak elérésére a szükséges eszközöket igyekszik megszerezni, kemolyságot, kitar-tást, türelmet tanusít, az akadályokat törekszik leküz-denii, okoskodik, fárad, néha szenved is, hogy a célnál annál édesebb legyen az öröm, — éppen mint a felnöt-tek a magok munkáiban.

Igy méltatva a gyermek cselekvéseit, meg kell kü-lönböztetnünk a pusztá játékot a munkától. Amannál inkább a testi, emennél inkább a szelle-mi szükségletek keresnek kielégítést. Ugyanis a gyermekkorban a test-nek és a léleknek minden tehetségei növésben, fejlő-désben vannak, tehát mindnyájan éppen úgy megki-vánják a maguk táplálékát, mint a gyomor az eledelt. A szem keres nézni való tárgyat; a fül résen áll min-den beszéd, minden zörej meghallására; az izmok mo-zogni, birkozni vágnak; a tüdő fejlődni, tágulni akar; a tagok ügyesedni törekszenek; a tudásvágy kérdezős-ködik, kutat, ront, bont; a képzelődés összerak, változ-tat, épít, alkot; az utánzó tehetség majmol, feldolgo-zandó anyagot szolgáltat a játékhoz; az ész okoskodik, tervez, diktál; az értelem vívmányai besződben törnek ki; az érzelmek igyekeznek harmoniában lenni a többi lelki működésekkel, s a játék menetéhez alkalmazkod-va, hol vigak, hol komolyak, a hogy éppen szükség van rá, de mindég őszinték; és hogy a leghatalmasabbat említés nélkül ne hagyjuk, a száj, az iny, minden al-kalommal megköveteli a maga oroslánrészét — a mit a többi szervek nem is sajnálnak tőle.

Ezeknek összhatása alatt áll a gyermek lelke, s kényszerítettik mindnyájának eleget tenni, valamen-nyit foglalkoztatni — szóval: a gyermek kénytelen ját-szani.

Ha a játék a gyermeket tevékenységben tartja, valóban éltető, üdítő. A szabadon választott cselekvé-sekben a fenébbi motívumok közül annak hódol előbb, a melyik hatalmasabban követeli a maga kielégítését. Az önválasztotta játékban nyilatkozik a gyermek munka-ösztone a maga eredetiségében, a midőn akarát, haj-lam és képesség összhangzásban vannak. A hol a gyer-mek a szabad, tevékeny játéktól merőben el van zár-va, ott a játék helyét vajmi hamar az unalom, tétlen-ség váltja fel, melynek szomorító következményei a kö-zöny, bátortalanság, aggódó és birálgató pedanteria, fitymáló zsémbesség, durczásság, az ösztönök elfajulá-sa, érzéki élvhajzászat.

A gyermeknek a maga tevékenysége kifejtésére tért, időt és eszközöket kell adnunk. Ne sajnáljuk eze-ket tőlök, s ne tagadjuk meg azért a kis alkalmatlan-ságért, a melyet eleven játékaikkal okoznak; dúsán vissza lesz fizetve azzal az örömmel, a melyet érezünk, ha látjuk, hogy testben, lélekben épek és összhangza-tosan fejlődnek.

A gyermeknek legkedvesebb játékszere a gyer-

mek. A társasvagy kielégítése az öröm egyik kiapadhatatlan forrása a gyermeki szívnek. Hasonló-korú pajtások társaságában minden dolognak kétszeres becsé van előtte.

Ha a játékoknak az elmondottakban jelzett nevelői fontosságát elfogadjuk, akkor megkaptuk azt a mértéket, a melylyel a játékszerek becsét, hasznát megítélhetjük.

Vessünk egy futó pillantást a családok asztalain végig, a melyeken a feldiszitett karácsonyfák s a tarkabarka ajándékok szépen kirakva várakoznak a sóvárgó gyermekekre, s kisérjük figyelemmel, hogy melyek szereznek nekik nagyobb és állandóbb örömet, s ebből következtessünk a célszerűségre.

Már maga ez a pár szó: „ez a tied“ kedvre gerjeszti a gyermek lelkét; birtokvágya tápot nyert. De ő e fogalmat: „enyém“ egész terjedelmében érti s minden consequentiáival követeli, s ezért nem sokáig fogja becsülni az olyan ajándékot, a mely törékeny üvegből, porcellánból, meg nem chető édességből vagy más eféléből készült, s a melyhez hozzá nyulni nem szabad, mert eltörik. Az ilyeneket tőle elzárhatják akár mindjárt az üveges szekrénybe, pár nap múlva felője sem néz. A gyermek nem ismeri azt a rideg örömet, a mit a fukar, zsugori érez, midőn pénzes ládáján ül és koplal. A gyermek ura akar lenni a maga vagyonának, és nem rabja. Pedig mennyi tomérdek pénzt elprédálnak az angyalfia-vásárlók az eféle haszontalanságokra!

Átalában mindazon tárgyak, a melyek csak az érzékeknek adnak pillanatnyi élvezet, de a gyermek tevékenységének nem szolgálhatnak eszközül, kevés becséssel bírnak; nem számítjuk ide az ennyivaló süteményeket, gyümölcsöket, édes nyalánkságokat, a melyek szükségképpen és jogosan foglalnak helyet az asztalon. A száj és gyomor hatalmas faktorok a felnőtteknél is, hát még a gyermekeknél!

A gyermekek játékaiknak legnagyobb része a felnőttek foglalkozásainak utánzása; tehát azok a játékszerek, a melyek ez utánzó foglalkozásukban eszközül szolgálhatnak, sokkal több becséssel bírnak az előbbieneknél. De ezek közt is van fokozat.

Az oly falusi gyermek például, a ki soha katonaságot nem látott, mihez kezdjen a dobozban heverő czinkatonákkal, ágyuval, csákovával, fapuskával? Vagy sok nagy-városi gyermek a pajtával, tehennel, ekével, boronával? Rövid ideig tarthat ezekkel a mulatság, mert a gyermeknek hiányozván róluk a képzeleti és tapasztalatai, nem tudja a játékot tovább-tovább szőni. Azokkal a játékszerekkel, a melyek a gyermek korát, ismeretkörét, tapasztalatait meghaladó foglalkozások eszközei, csak a felnőtt emberek magyarázása és vezetése mellett folyhat a játék; idegen segítség nélkül a gyermek nem megfelelő célra fordítja, a melynek következménye a törés, romlás, s a játék fennakadása. Mennyivel állandóbb örömet okoznak az építő-fadarabocskák, szekér,

karikákon mozgó lovak, lányoknak a bubák, konyhaedények, stb. — mert ezek nem tartják a gyermeket téfelen, néző helyzetben, hanem engedelmes eszközei a gyermek cselekvésvágyának és képzelőtehetségének. Ebben határozódik a játékszerek célszerűsége. Minél jobban kiállja valamely játékszer a gyermek ügyetlen s e miatt kiméletlen kezefogását, minél változatosabb tevékenységnek szolgál eszközül, s minél több szabadságot enged a gyermek phantasiájának, — annál jobb.

Kevesebb becséssel bírnak az úgynevezett szerencsejátékok, mint a lotteria, ostábla, sakk, várjáték, kártya stb.-féle, noha társaságban, kellő ellenőrzés mellett, ezeknek is meg van a maguk értéke. Ezeknél az érdek a nyereség öröme van alapítva, de a mely ha gondosan nem korlátoztatik, könnyen nyereszkeskedéssé fajul, s a mily mértékben ez foglal tért a gyermek lelkében, abban a mértékben vesztik a többi játékok a magok érdekét. Különösen a kártyázás vesztegeti meg a gyermekek önzetlen, ártatlan örömét; nyereségvágy, irigység, csalás veszekedés szoktak vele együtt járni, s ezért célszerűbb őket nem engedni magukra kártyázni; sőt talán azzal sem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy jobb őket a kártyajátékokra egyáltalában meg sem tanítani. Mert ugyanis okos dolog-e a gyermeket olyan játékokra rákapatni, a melyet ha megszeret, megijjedünk rajta, s aztán minden módon igyekeznünk kell róla leszoktatni?!

A karácsonyfák alatt ott látjuk diszelegni a képes és mesés könyveket, író- és rajzeszközöket stb. a melyek mind hasznosak és célszerűek, ha helyesen vannak kiválogatva, de ezeket már nem számíthatjuk a szorosán vett játékeszközök közé.

Engedjétek és segítsétek a gyermeket játszani, szerezetek nekik őszinte örömet; a gyermek szívének olyan szüksége van az öröme, mint képzelmenek a mesére, értelmének az igazságra, testének a kenyérre.

Paal Ferencz.

EGÉSZSÉGÜGY.

I. Rövidlátás az iskolában.

— Két cikk. —

I.

A kábylok boldog nép; köztük nincs rövidlátó. Funari és Ware két kétségbevonhatatlan tekintély bizonyítja ezt. Fájdalom! mi nem vagyunk kábylok, nálunk nagyon sok rövidlátó van, még az iskolás gyermekek közt is, negyed-, fél-, és háromnegyed vakok!

Tapasztalat bizonyítja, hogy a műveltség alanti fokán álló és igen hiányos vagy épen semmi iskolai képzettségben nem részesülő népeknél a rövidlátás csak kivételesen fordul elő. Gyakrabban észlelhetni azt a

magasabb polgárosodott országok lakóinál, hol a városiaknál a százaléki arányszám tetemesen növekszik a falusiak felett és a társadalom azon osztályainál éri el legmagasabb fokát, melyek életük legnagyobb részét tudományos ösmeretek megszerzésére és értékesítésére szentelik.

A szemek egészségügyi ellenőrzése, jelentékeny részét képezi a közegészségügyi teendőknek. Németországban, hol erre tekintet van, hol az általános jólétre kormányi úton is törekednek, a tanuló ifjuság rövidlátására vonatkozólag nagy szorgalommal tettek már vizsgálatok. E gondos vizsgálatok eredményeként kitűnt, hogy a gyermekek szemei, mielőtt az iskolába belépnének, csaknem kivétel nélkül nem rövidlátók, de szabályszerűen, a mint az iskolai osztályokban lépcsőről lépcsőre előhaladnak, szám és fokban szaporodnak. Ez tehát statistikailag be van bizonyítva. E mellett bizonyítanak Chon H. szemész vizsgálatai is, ki kideríté, hogy a falusi iskolákban átlag 2·3, a városi elemi iskolákban körülbelül 7·5, a középtanodákban 12·5, a reáltanodákban pedig 23·25 százaléki arányszámban fordulnak elő; valamint a Reuss tanár legujabban szerzett adatai is, ki Bécsben több mint négyszáz középtanodai növendék szemét vizsgálta meg s általában 40% rövidlátót talált. Az elemi osztályokban a rövidlátók százaléka 28-at tett, míg a nyolczadik közép-tanodai osztály növendékei közt 47-et! Chon H. szerint a falusi iskolákban a fiúk és leányok között csaknem egyenlő a rövidlátók száma, de a városi elemi iskolákban a leányoké valamivel nagyobb. Az „üttörök“ itt is készek jótanácsaikkal, úgy vélekedvén: „a gyermekek ne tanuljanak olyan sokat.“ De ez a baj ellen nem eszköz; e csupán kifejezése egy fájdalom igen széles körben elterjedt el-lenszenyvek a „sok tanulás“ iránt. E felfogást részünkről határozottan rosszaljuk, mert a bajnak más eszélyes és célravezető úton gátot vethetünk, a rövidlátást ok-szerűen eltávolíthatjuk. E részben tanító és szüle het a legtöbbet.

Ma-holnap az új iskolai félév ismét megkezdődik s mennyi gyermek megy a rövidlátás veszélye elé?!

De azt kérdik talán tisztelt olvasóim, miként magyarázható meg a többé már kétségbe sem vonható szomorú tény, hogy tanuló ifjuságunk oly jelentékeny része, annyira rendszeresen és a mint látszik, eddigelő meg nem akadályozhatóan lesz e terhes baj korai áldozatává? Ha a folyamatot, mely az egészséges szem rövid távobani látási műveleteinél pl. olvasás és írásnál vég-be megy közelebről ösmerjük, akkor igen könnyen be fogjuk látni, hogy az olvasás és írás közben húzamos ideig tartó vagy kedvezőtlen viszonyok közt gyakorolt látási művelet csakugyan magában rejti a rövidlátás előállására szükséges föltételeket s a legtöbb esetben létrehozza a szem e beteges elváltozását. Azért erről néhány felvilágosító sort, mely minden értelmes olvasót érdekelhet.

Az emberi szem igen találóan hasonlítható össze

egy nem egészen gömbalaku fényképezési apparatus-sal, mely előlről óra-üveghez hasonló domboru felületű üveg-lapot zár, hátul pedig egy fényképi érzékeny lemezt, mely minden perczen készen áll a kép fölfogására. Ha egy kellően megvilágított tárgy jön pontosan a gyűjtő-üveg (vagyis „szemlencse“) elé, ez a tárgy képét veti a lemezre. A szemben a látideg helyettesíti a fényképi-lemezt. A látideg legyező szerűen kiterjedt rétegével (reczeg) mint kárpit vonja be a szem belső falát, fölfogja a reczegeben létrejövő képeket, az agyhoz vezet a fölkeltett ingert s ez által tudásra hozza a benyomást, melyet a reczeg a fénysugarak összbenyomása által felfogott. Éles látáshoz mindenekelőtt, reczegeben létrejött éles kép szükséges. A lencse által adott kép akkor éles, ha az épen a lencse gyűpontjában fogódik föl; mert ha a kép a reczeg elé vagy mögé esnék, akkor, miként könnyen belátható, a kép minden pontja szétszórtnak, sugarak és színek rendetlen tömegének tűnnék elő és az egész képet tisztán nem látnók. De a szemnek aprós tárgyak fölismerésére is képesnek kell lenni; rövid távolságban tartott tárgyakról is éles képet kell vetnie a reczegegre. Ezt a szem a lencse felület görbületi változásai által eszközli. E célra a szemben egy köröskörül futó izom az u. n. alkalmazkodási-izom van elrejtve, mely összehúzódása által a ruganyos lencsét, gömbölyű, golyó kerekdedségűvé teszi. Egészséges állapotban a szem általában nem sokkal fordít több erőt a lencse alkalmazkodási változására, mint a mennyi a tárgy közelítése által megkívántatik. De ha az izom hosszasan marad összehúzódva, mint azt a tárgy szemlélete igénybe veszi, akkor tevékenysége károsra lett és e tuleröltetést alkalmazkodási-görcsnek nevezik. Ez állapot károsága abban rejlik, hogy a szem nem nyugossza ki magát minden munka után, hanem nagy ártalmára szükségtelenül is alkalmazkodási munkát eszközöl, azaz a lencse húzamos közellátás után nem tér mindig vissza a természetes törési állapotnak megfelelő alakjába, sőt hogy végre nagyobb domborulatú, jobb sugártörő marad. Az alkalmazkodási-görcsből származó ideiglenes rövidlátás, gyakran megy át a tartós és gyógyíthatatlan rövidlátásba, mely a szem-rétegek kiterjedésében és a szemteke meghosszabbodásában áll.

A szem rövidlátására a legalkalmasabb, legveszedelmesebb és döntő idő a gyermek-kor; ez időszakban minden ártalmas befolyás a szemre — gondosan kerülendő. Különösen vigyázni kell, ha a gyermekek írás vagy olvasás közben szemfájdalom és kifáradásról panaszkodnak, főleg mesterséges fénynél; ha vakítási jelenségeket, káprázatot és fénytüneteket emlegetnek, melyek fejr vagy színes villámok, szikrák, gyűrűk, lán-gok, gömbök stb. alakjában mutatkoznak.

Az iskolás gyermekek rövidlátásának indoka legtöbb esetben a megeröltetett közellátás, mint a milyen a szükséges iskolai ösmeretek megszerzésére

igényeltetik, czélszerűtlen esz közök mellett. Azonban nemcsak az iskola látogatás, mint ilyen veendő tekintetbe, mivel egyenlő foglalkozásnál különböző körülmények fokozhatják a szem alkalmazkodási munkára való szükségletét, s így a rövidlátás létrehozásánál és növelésénél közreműködhetnek. Chon. H, boroszlói tanár bebizonyította, hogy minél hiányosabb az iskola-terem világítása, annál nagyobb az illető növendékek közt a rövidlátók perzentje. Használóan ártalmas a test czélszerűtlen helyzete pl. ha az írás alkalmávali törpeülés miatt a tárgyak kelletinél közelebb vitetnek a szemhez. Iskolákban, hol az asztalok és padok szerkezete nincs heljes arányban a tanulók nagyságával s őket jelentékeny előhajlásra kényszeríti, a rövidlátók száma fokozott. Így Németország minden régi rendszerben felszerelt iskolájában. Mennyi előnyt mutattak e tekintetben a bécsi világtárlat gyakorlatias iskola padjai? Austriában azóta berendezett új iskolák közül, mily soknál volt tekintet e csinos és minden tekintetben czélszerű modellekre? Vajon hányánál mi nálunk?

Czélszerűtlen eszköz gyanánt említendő első sorban iskoláink külső-kiállításban felette hiányos tankönyvei. Igen hátrányos a tulságosan finom vagy halovány nyomtatás, az apró tömör betűk; a homályos és szürke papiros. Földrajzi fali- és főleg kézi térképeink név és jegy-részletekben szokatlanul túl vannak terhelve és jobbra elmosódott rajzuak. Nem kevésbbé ártalmasak az elemi oktatás különböző szemléltető eszközei, valamint az erőtlen nyomtatású író- és rajzpéldányok, az apró jegyü és tömör sorú hangjegyek, szintelen fali képek, a táblára felírt betűk tulságos kicsisége, a régi kopott falitáblák, sőt az író kréta helytelen használata s a tábla mocskossága is stb. stb.

Otthon is van egy pár hátrányos ok, mely a szülők figyelmére érdemes. Ide tartoznak első sorban a nem alkalmas játékszerek és később az iskolás gyermekeknél az „olvasási dűh“, mely igen sok gyermek tulajdona. Az iskolai föladványok végzése után egész halom időtöltő olvasmányt dűlnak át. Ebben mértéket kell tartatni. Épen így van ez leánygyermekeknél a különböző kézi munkákkal: a finom varrással, a gyöngymunkákkal, a himzéssel stb. Ide sorozható még a nyomtatott képek festése, a gyöngyfüzés, az ablakon való rajzolás, a kása és bab szemelés, a vékon fűrésszel való tulságos dolgozás stb. stb.

Fnyit az iskola okozta rövidlátás lényege és okairól. Miként kell a rövidlátás kifejlődését és fokozódását az iskolában és otthon elhárítani? mik e tekintetben hiányaink? mik legsürgösebb teendőink? e fontos kérdésekre csak második cikkünkben felelhetünk.

Dr. Ince Béla.

KÜLFÖLD.

A közoktatás a párizsi közkiállításon.

VI.

Franciaország.

(H. I.) Kezdjük az új évet egy oly ország kiállításának bemutatásával, mely súlyos leveretéséből, tiszteletre méltó gyászából kiemelkedve újabb és szebb fölvirágzásnak indult. Az újraéledés létrehozásában alig van valaminek nagyobb befolyása, mint a közoktatására szánt nagy gond és lelkes buzgalom. 1878. jun. 1-én keletkezett törvény hat évi részletben a közoktatásügyi miniszternek hatvan millio frankot bocsátott a közoktatás fejlesztése végett rendelkezésére; és hatvan millio előleget nyit a községeknek és a közelebről elfogadott közoktatási törvény az oskolakötelezettség kimondásával a népnevelést általánosan kötelezővé tette, még pedig a gyermekkeretek, elemi- és polgári-oskolák fokozatán át a legkorábbi gyermekévektől számítva 16 éves életkoráig minden gyermeknek. A képviselőház elé terjesztett közoktatási budget 57,634,114 francra rug és ebből 30 millió esik a kötelező ingyenes nép- és polgáriskolára. 1816-ban költöttek e célra 50,000 francot. Tehát hatvan év alatt hatszázszorosra növekedett a népoktatásra fordított költség. De hát még az iskola épületek dolgában! Guizot 1833-iki oktatási törvényjavaslatában óhajtásképen kifejezett tisztességes (convenable) épülethez képest minő haladást képviselnek az újabb közoktatási kormányok rendeleti intézkedései, habár a valóság még messze áll azon követelményektől, melyeket az újabb kor felállit egy egészséges, jól berendezett és célarányos szerelvényekkel ellátott iskola épület iránt. A kiállítás élénk képet nyujt a bámulatos haladásról, melyet a francia nemzet közakarattal tön az utóbbi évek alatt e téren. Már maga a kormány azon intézkedése, hogy 1000 tanító részesült segélyben, kik a közkiállitást megakarták látogatni; ezek előtt kitünő, magasb intézeteknél hirnevet szerzett tanárok tartottak felolvasásokat a legéletbevägőbb nevelésügyi kérdések felől; mind oly jelenség, mely kétségbevonhatlanul bizonyítja, mily komoly elhatározattá vált a francia népnél és kormánynál a közoktatás fölvirágoztatása. Az ország fővárosa legelő jár. E város közoktatási állapotának ismertetése fölötte érdekes volna; de hogy célunktól el ne térjünk, kövessük Defodont a francia közoktatási kiállítás ismertetésében.

A francia kiállítás mindjárt a főbejárattól balra eső szépművészetek csarnoka első termeiben foglalt helyet.

Az első termék a felsőbb oktatásnak szentelvék. Legelőbb található azon tárgyak gyűjteménye, melyekkel a kormány a tudományos missiókkal foglalkozó társulatokat látja el. Vannak itt térképek, rajzok, népviselet, népjelleg kifejezésére alkalmas mintázatok; az al-

giri nagy tengerfenék roppant domborképe. A második teremhez vezető folyósón hirneves tanárok laboratóriumi kötik le a figyelmet. A második teremben különböző okmányok, jelentések nagyszámu gyűjteménye van, részben a vidékről, a megyékből beküldve, mely élénk képet ad a közoktatás újabb haladásairól. Itt leginkább meglep egy roppant könyvtár (az oktatók könyvtára: Bibliothéque du corps enseignant) mintegy 6940 művel. E könyvtárt 1877-ben Brunet akkori közoktatási miniszter alapítá és egy körrendeletében (1877 sept. 3-ról) kimondotta, hogy e könyvtárban kizárólag azon nyomtatványok, röpiratok, tankönyvek, jelentések, szakmunkák foglalhatnak helyet, melyeket franciaországi tanárok 1867-től fogva irtak. Bár e könyvtár alapítása óta lefolyt idő rövidsége nem engedte meg, hogy az az eredeti terv szerint rendeztessék be. E könyvtárban is látható egy és más dolog, mi az elemi oktatás körébe tartozik: így ott vannak azon törvények, rendeletek, körölvények, melyek az elemi oktatás körüli újabb mozzanatokat jelzik. A többek közt Buisson jelentése a philadelphiai és bécsi kiállításról. Itt található meg a Duruy óta megkezdett statisztikai kimutatás.

A harmadik teremben kiválóan elemi oktatásra tartozó tárgyak kimutatására bukkanunk. Ez egy hatalmas négyszögű terem. A falak mellett nagy üveg szekrények, állványok, táblák, különböző iskolai butorok foglaltak helyet, nagyobbára a vidéki tanító-képezdek küldeményei. Több iskolai muzeum, köztök Somme megye tanító-képezdjének igen tanulságos módon berendezett iskolai muzeuma. Ezenkívül rajzok, minták, műírásokat tartalmazó albumok, növendékek roppant sok dolgozata, tömérdek kézimunka Franciaország minden szegletéből beküldve. A nagy számu iskolai szerzőtárak közül némelyik elemi iskola tulajdona, többnyire azonban tanítóképző intézetekből kerültek ki ama tárgyak, melyek a franciák által ugynevezett tárgyleczkék-re szolgáltak eszközül. E téren rendkívül sokat haladott a francia oktatásügy. A szemléltetés mind nagyobb elismerésben részesül és a mi a földolgo, annak gyakorlati kivitelében, a gyakorlati érzék dolgában tehetséges francia népnél sikeres lépések történtek. Nagy bámulatot ébresztett e tárgyról tartott előadása Pape-Carpenter asszonynak, ki Franciaországban a legtiszteltebb nevelészek egyike volt, kinek kora elhunytát (meghalt 1878. jul. 31-én) őszintén gyászolja a népnevelés minden igaz barátja. „Gyakorlati módszerével legtöbbet tett az elemi oktatás előmozdítására“ hangzék e kitünő nőről a francia akadémia ítélete, mely őt három izben tüntette ki.

A negyedik terem újból a felsőbb oktatás tárgyainak van szentelve; de ide helyezték el az óvodák fentartó egyesülete által beküldött kimutatásokat, melyek főképen az iskolai takarékpénztárokra nézve a tanítók és tanulók becsületére való adatokat tartalmaznak. Közbeszúrva megjegyezzük, hogy az iskolai

takarék-pénztárak támogatására a közoktatási bizottság 60,000 francot szavazott meg; mi bizonyítja, hogy ez eszmét Franciaországban nagy lelkesedéssel karolták föl.

Az ötödik teremben foglal helyet a közép iskolák kiállítás, nagy részt technikai és szakiskolák küldeményei.

KÖNYVISMERTETÉS.

„Módszertani s gyakorlati vezérkönyv a népiskolai fi- és leánytornászashoz“. Irtá Egner Adolf képezdei tanár.
Ára 1 frt 20 kr.

„A test fejlesztése a lélek nevelésével párhuzamosan vezetendő!“ „Csak ép testben ép az ész.“ Ez általános igazságok mind inkább nagyobb tért hódítanak; úgy, hogy még nem szakférfiak is kezdik lassanként belátni, hogy a fejlődő lelket a test megfelelő erősítése nélkül ismeretekkel telhalmozni nem lehet, ha csak azt nem akarjuk, hogy a gyenge test azok halmaza alatt össze ne roskadjon. A szakférfiak között pedig tán egy sincs, ki lelke mélyéből meg nem volna győződve a felől, miszerint az erőteljes testen uralkodhatik csak a lélek, s a gyenge testnek pedig a lélek szolgálja. E meggyőződésnek következménye, hogy jelenleg tán alig van középtanoda, melynek leczkerendjében a tornászat, mint rendes tantárgy ne szerepelne. De ha a középtanodákra nézve ily fontos tárgy a tornászat, úgy a népiskolákra nézve még fontosabb az, mert a testszervezet a népiskolára kiszabott idő alatt sokkal nagyobb fejlődési folyamaton megy át, mint a közép iskolai tanfolyamon; a mi itt anná nagyobb figyelmet érdemel, mivel, ha a test fejlődésének alapja a népiskolában meg nem vettetik, vajmi bajos azt később utánpótolnia, s a test folytonosan satnya, erőtlen marad.

De bár ez így van is, bár tanférfiaink elméletileg meg vannak is győződve, a tornatanítás fontosságáról épen a fejlődés első stadiumán, a népiskolán át, mégis vajmi kevés népiskolában találkozunk azzal; olyan népiskolai tornatanítással pedig, mely módszertani elvek szerint volna vezetve csak kivételesen.

Ennek oka abban rejlik, hogy tanférfiaink, kik most az ügyek élén állnak, még egészen azon idők szellemének befolyása alatt nőttek fel, midőn csak a lelket akarták mindenféle tudnivalókkal tele tömni, és bármennyire iparkodnak is új ösvényre lépni, azt csak nagy bajjal tehetik, s alkalmas vezéreszköz hiányában csak kísérlet minden törekvésök.

Míg e bajon a középtanodák számára irt, nyelvünkön is megjelent torna-könyvek iparkodtak segítni, addig a népiskolák számára csak ez utóbbi két év alatt történtek e téren is kísérletek. De ezeket csakis kísérleteknek nevezhetjük, mert ezeknek alapján csak azok volnának képesek a népiskolában a tornászatot vezetni, a kik kellő tornászati képezettséggel bírnak; azok számára pedig az ilyen vázlatos áttekintések úgyszólván feleslegesek.

Annival nagyobb örömmel üdvözölhetjük Egner Adolf ur vezérkönyvét, mivel e téren nemcsak kísérlet, hanem alaposan átgondolt, módszertanilag helyesen felosztott és fokozatosan keresztül vitt tananyagot tár elének

A mű áll négy részből. Ezek: 1. elméleti rész; 2. az első és második osztály tananyaga; 3. a harmadik és negyedik osztály tananyaga; 4. az ötödik és hatodik osztály tananyaga. Mindegyik 70 minta-leczkében.

Az elméleti rész szakaszai: Történeti áttekintés. A tanítványok testének gondozása. A tornászat jelentősége a népiskolában. A tornászat nemei. A tananyag terjedelme. Játékok. A tananyag berendezése. Módszertani figyelmeztetések. Útmutatás a tanítónak. A tornatér és szerek.

A minta-leczkék mindegyike áll: a) rendgyakorlatok; b) szergyakorlatok és c) játékokból. A második fokon a rendgyakorlatokat a szabadgyakorlatok, a harmadik fokon a társas és ellenállási szabad gyakorlatok váltják fel.

A szokásos boncztanitást szerző igen helyesen kihagyja, nem azért, mintha annak tudása a tornászat helyes vezetésére nézve fölösleges volna, hanem azért, mivel az maga egy teljes kötetet vett volna igénybe s tán a tornászat vezetését sokkal közvetlenebbül érintő dolgokat szoritott volna ki.

Ezen tartalmi vázlatból világosan kitűnik, hogy jelen kézikönyv mindazt magában foglalja, a mi egy népiskolában felvehető. Különösen kiemelendő hogy ennek alapján még az oly tanító is, ki talán alapos tornászati képzettséggel nem bír, fogja azt iskolájában taníthatni; annak pedig, ki alapos tornász, sok munkát megkimél, mivel a minta-leczkék által óráról órára megvan az anyag szabva.

Nem megvetendő érdeme a könyvnek az sem, miszerint pontosan megvannak jelölve azon gyakorlatok, melyek leányok, melyek fiuk számára valók; továbbá, hogy oly gazdag tornajáték anyagot vett fel.

A mi végre hiányait illeti, azt a következőkben foglaljuk össze. A nyelvezet helyenként — különösen az elméleti részben — nem elég szabatos, sőt egy pár helyen homályos; a vezényszavak helyenként erőltetettek; némely, talán a szerző előtt egészen magától érthetőnek látszó gyakorlatok — különösen sorgyakorlatok — nincsenek eléggé megmagyarázva.

Mindezen hiányok azonban korántsem oly mérvűek, hogy az a könyv használhatóságát lényegesen akadályozná; s mi csak üdvözölhetjük szerzőt, hogy népiskolai taníródolmunkat ily hasznavehető s hízagpótló könyvvel gazdagítja, s bizton reméljük, hogy minden hiányokon a következő kiadásban segítve leend. *)

Somogyi Géza.

*) E könyvvel összefüggésben megjelent szerzőtől: 1. „Népiskolai tornaszerek tervrajza“ ára 1 frt 20 kr. és „Népiskolai tornatér berendezése“; ára 40 kr. A fennebb elmondottak alapján azt hisszük jelen rajzokról többet mondani felesleges. S. G.

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK

Erdővidék, december 8. 1878.

Az erdővidéki tantestület mintegy 40 rendes és tiszteletbeli tag jelenlétében tartotta meg Bibarczfalván e tanévi első vándorgyűlését. Bedő József elnöki megnyitó beszédében szomoruan emlékezett Gáspár János felsőbb népiskolai tanító s tagtársunk haláláról, s a közgyűlés csak pályatársi kötelességet teljesített, midőn emlékbeszéd tartására elnököt fel is kérte.

Az örök változatosság törvénye itt is e szomorú tényről örvendetesebb jelenségekkel váltotta fel, a midőn bejelentetett, hogy tantestületünk három új rendes taggal szaporodott a vargyasi, bibarczfalvi községi-, valamint a bölöni ev. ref. tanítók személyében, s továbbá, hogy közjegyző Nagy Áron 1 frt tagsági díját három évig 5—5 frtra emelte fel.

Czirmai Lajos f.-rákosi és Józsa Gábor bibarczfalvi tanítók gyakorlati tanításokat tartottak; előbbi a III-ik osztálylyal a nyelvtanból, utóbbi ugyan a III-ik osztálylyal a földrajzból.

Hermányi ev. ref. lelkész tiszteletbeli taggá választása, s több keblü ügyek elintézése után Török Áron felső-rákosi unitárius ap öt Ábéczés könyvről értekezett. Nem tartjuk feleslegesnek ez értekezésből — lehető röviden — a főbb részleteket kiemelni, annyival is inkább, mivel a tantestület szerzőjét telkért, annak egész terjedelmében való nyilvánosságra hozatalára.

Mindenek előtt szólott annak szükségéről, hogy a tankönyvek ismertetése, illetőleg az azokról való értekezés mennyire fontos az ily gyűlések alkalmával, mert így a burjánképen szaporodó tankönyv irodalom fatyú-kinővéseit — kis körünkben is — megnyirbálva, képesek leszünk a jobb termékeket venni használatba. Értekező nem is szeretné, ha elhitetnők magunkkal, hogy mi a szorosan minket érdeklő paedagogiai kérdésekhez hozzá sem szólhatunk s hogy nekünk a felülről jöttekre térdet-fejet kell hogy hajtsunk. *)

Értekező az 5 Ábéczés könyv közül első helyen mutatta fel az Erdélyi Indali Péter ábéczés könyvét, s megemlítve, hogy szerzője hazánkban egyik úttörő volt s könyve a huszonegyedik kiadást érte, s melyet folytonosan javítva, a legújabb kivánalmaknak teljesen megfelelővé tett, a könyv szerkezetéről beszélt. A könyv magán- és mássalhangzók ismertetésén kezdődik, és pedig könnyebb hangzású mássalhangzókat vesz fel, miből mindjárt egyhangu szavakat alkot; egy pár szóból értelmes mondatot, s később az ily mondatokból és pedig egy tagu szóból kis elbeszéléseket, például: volt hol nem volt egy kis lány stb. Kezdetől fogva a tanulást változatossá teszi. Az olvasás kezdésénél sem a gyermek figyelmét, sem nyelvérzékét meg nem erőlteti; különösen a szótagolás elsajátítására irt gyakorla-

*) Körünkben ez a legelső tankönyvbírálat.

tai a gyermek elméjét nagyban gazdagítják, s később a gyakorlat terére haladásával az életből vett képek és hasonlatok, mesék és talányok a gyermek képzelő- és gondolkodó erejét érdeklően foglalkoztatják s különösen felkeltik kíváncsiságát úgy, hogy e könyvvel a gyermek örömmel, érdeklődéssel foglalkozik.

A képek, melyeket szerző a betűk könnyebb megismertetésére vett fel, célszerűek, habár lehetnének magok a képek jobbak. E tekintetben tudja értekezni, hogy a tanító világ nézete különböző, de annyit tapasztalt, hogy a tanító a betűk megismertetésénél nem egyszer kénytelen a gyermek figyelmét valami tárgyhoz kötni, mely a gyermeket a betű hangjára figyelmeztesse.

A könyv függelékéről szólva, a verseket fejlett gyermekeknek, és nem kezdőknek tartja jónak, s azt hiszi, hogy a könyv szerzőjét azon gondolat indíthatta ily versek használatára, hogy sokszor a falusi gyermeknek az ábéczés könyv első és utolsó könyve, s hogy ily körülmények mellett még nagy korában is tanulságos olvasmány legyen kezében.

A könyv nem nagyon lényeges hátrányait abban látja, hogy csillagjegyzések alatt útmutatásokat ad a tanítónak, a mi a gyermek figyelmét zavarja; ez külön vezérkönyvbe való volna. Továbbá, hogy az írásjelek ismertetésénél a pontot csak a 14-ik lapon, s ott is csak egyszer ismerteti, míg a többi írásjelek gyakran fordulnak elő.

A Gönczi-féle általánosan ismert ábéczés könyv mint az Indalié irva olvastató. Előnyei természetesen ennek is az egy és több tagu szavak fokozatos ismertetése. A betűk ismertetésénél azonban nem tartja célszerűnek a legnehezebben hangzó mássalhangzó felvételét, az *r* betűt; mert bár mit mondjanak is némely pedagógusok, a betűk alakításának következetes ismertetéséről, nem szabad feledni, hogy a gyermek a 6 éves korban sokszor beszélni sem tud tisztán, s épen az *r* betűvel van legtöbb nehézsége. Innen van, hogy nem egy tanító kénytelen a Gönczy ur *r* betűjét ott hagyni, s csak később térni arra vissza, s így a mit a betűk alakítása révén nyert, a hangtanítás vámján btzonyára tiszszeresen elveszítette.

A szótagolási gyakorlatok közt előforduló egy és több tagu szók néhol nehézkes természetűek, s itt-ott vannak szavak, melyek nem közönségek, sőt nem is ismeretesek. Ilyen például a *veréce*, *kordás*, melyet mi nem is ismerünk, annyival inkább nem tudunk a gyermek előtt értelmezni, Azonban magok a szótagolási gyakorlatok szelleme sem kielégítő, s eltekintve attól, hogy nincs bennük kellő változatosság, a gyermek finomabb érzékére sehol sem hat; továbbá egy tagu szavakból olvasmányt sehol sem csinál. Egyébiránt a hátul levő gyakorlati olvasmányok mind tartalomra, mind beosztásra igen jók, hasznos oktatás és figyelem ébresztésre vannak szánva. A versek és imák is a gyermek kedélyéhez különösen alkalmasok.

A Lakics Vendel, Luttenberger Ágost, Péterfi Sándor és Sretvizer Lajos ábéczés könyve a Gönczi módszerétől abban tér el, hogy mondatok közé szőtt képeket vesz fel, melyek midőn a gyermek figyelme ébresztésére vannak szánva, ugyanakkor nyelvtanilag helyes mondatok alkotását is eszközlik a gyermeknél. Az egy és több tagu szók ismertetésénél fokozatosan halad, s magok az ily olvasmányok figyelem ébresztők. Óhajtandó lenne azonban a gyermek elé jobb képeket adni, mert a helyes módszer is elveszti értékét, ha kivitelében az eszközök gyarlók. Az olvasási gyakorlatok képekkel illusztrálva igen jók s a rövid versecskék is célszerűek.

A Pánczél Ferencz ábécés könyvét értekezni nem azért vette fel, mintha csak egyetlen jó oldalát is fel tudná mutatni, hanem hogy a többiek értékét annál inkább emelje. E könyv elején levő 16 rajz tábla átalán nem alkalmas kezdő gyermekek kezébe, s így a ki e könyvet hasznosan akarná tanítani, legelőbb is 16 lapot kellene kivágni belőle, hogy a gyermek kíváncsiságának hiábavaló anyagot ne adjon. A mi magát a tanítás módszerét illeti, csudálatos, hogy szerző legujabb szerkezetű irva-olvasatónak mondja könyvét, holott az írott és nyomtatott betűk nincsenek is együtt tárgyalva, s így a legujabb szerkezetű olvasókönyv olvastat is, irat is, de alig hihető, hogy e könyv szerint egyik is jól menjen, egyszerre pedig épen lehetetlennek tartja. E könyvről hosszabb bírálása — különösen az írott betűk alakja, az egy és több tagu szavak olvastatási gyakorlatainak kevés száma és hiányai miatt — oda ment ki, hogy e könyvet jó az iskolákból kiszorítani,

Szólt még értekezni Bárány Ignác kath. népiskolák számára írt ábéczés könyvéről, mely a Gönczi módszere szerint van alkotva, csak hogy kezdetben könnyebb hangzású mássalhangzót vesz fel, mint amaz. Olvasási gyakorlatai nincsenek, mert ama pár lapra szorított életszabályt, néhány nevezetes férfi neve leírását s végül az ország fővárosa, pár hegye és folyó megemlítését nem lehet olvasási gyakorlatnak nevezni, különben is kezdő gyermekeknel ezek tanításának sem ideje sem helye nincs.

Értekezni összehasonlítja ezután az 5 ábéczés könyvet, s úgy találja, hogy Lakics és társai egy módszert követnek Gönczivel, s jelenben előnyösebbnek tartja a Lakicsék ábéczés könyvének tanítását.

Az Indali ábéczeje különbözik beosztásában mindeniktől; de ennek az egy és több tagú szókból alkotott gyakorlatai felül állnak mindeniken; még pedig azért, mert a gyermeknek a tanítás között is kellemes időtöltést szereznek s a tanulási kedvet folyvást fokozák s az olvasás sionjába is hamarabb elvezetik a gyermeket, míg az írás gyakorlatok, különösen a nagy betűket illetőleg, nem nyújtanak elég gyakorlatot, mivel a nagy betűk egy lapon vannak csak felmutatva Óhajtandó lenne egy új kiadás, már csak a régi mérték nevek kitörléséért is.

Melléklet a „Család és Isk.” 1-ső számához.

A Pánczél és Bárány ábéczés könyveiről pedig véleménye az, hogy azok a másik három mellett nagyon eltörpülnek és így nem ajánlhatók népiskolai használatra.

A gyűlés további folyamának néhány mozzanatát — bár hosszadalmassá lett már is tudósításom — el nem halgathatom.

Biró Albert baróthi felsőbb népiskolai tanító, egy a „Család és iskola” szerkesztőjének hozzá válaszul intézet levelét olvassafel, melyben felel azon bizalmas kérdésre, hogy a kolozs megyei tantestület közgyűlésén e lapok szerkesztője által tartott „módszer t a n i e l ő a d á s a f ő l d r a j z k ö r é b ő l” című értekezés főbb elvei mik voltak, s egyúttal bémutat néhány rajz mintát, melyek a földrajzi tanítás legfontosabb s leglényegesebb módszerét világítják meg. A tantestület minden egyes tagja figyelemmel halgatta említett levelet s vizsgálta az e mellett küldött rajzokat, s méltányló elismerést szavazott e lapok

szerkesztőjének, tantestületünk iránt tanusított szives figyelméért.

Több bizottsági jelentés s Brix Iván egyleti közlönyének bémutatása után, felmerült azon indítvány, hogy a tantestület tagjai sorakozzanak együttesen előfizetni a „Család és Iskola” tanügyi szaklapra egyfelől azért, hogy a jeles szaklap részünkről is kellőleg támogatva legyen, más felől azért, hogy ezúton egyleti könyvtárunk részére egy tisztelet példányt nyerhessünk. Az indítvány nem hangzott el pusztában s egy megnyitott aláírási ivre tizenegy aláíró jelentkezett; reményljük, hogy a „Család és iskola” kiadója sem fogja megvonni egyletünkől az óhajtott tisztelet példányt.*)

A jövő vándor gyűlés helye Száraz-Ajta, ideje pedig a jövő év május hava leend. Hozza Isten örömünkre.

Rikai.

*) Elkötelezett készséggel küldjük.

Szerk.

T Á R C S A

A gyermekek nevelése a primitív népeknél.

A címűl irt kérdésről lapunk mult évi folyamában három közlemény jelent meg, terünk korlátoltsága miatt azonban a legjobb akaratum mellett sem tudtuk ott befejezni. Az átvitelt a tárgy természete lehetővé tévén, ezuttal adjuk a befejező közleményt.

A korábban már felmutatott népeknél sokkal magasabban állt a nevelésügye a régi mexikoiaknál. A gyermek 6 vagy 7 éves koráig a családban maradt az anya mellett; ekkor egy vagy több, nagy óvatossággal kiválasztott társalgót kapott; 10 éves korában átadták a papoknak a templombani nevelés végett. Gomara azonban azt mondja, hogy már 5., Córtes pedig hogy 7—8, míg vannak kik azt állítják, hogy csak 15 éves korukban jutottak a papok nevelése alá. Ezen papi iskolák növendékei rendkívül szigoru fegyelem alatt voltak, a templomot nem volt szabad elhagyniok; böjtöltek, imádkoztak, terhes munkákat végeztek, és szigoru erényes életet éltek. Az oktatás részint theologiai, részint gyakorlati tárgyakat ölelt fel. A leányok szintén ilyen kolostori nevelésben részesültek a templomban, s születésök után 40 nap alatt már be kellett jelentetniök e célból a papoknál. A templomban aztán szigoru vallásos életet folytattak s csak férjhez menetelők alkalmával hagyták azt oda. Ezen kolostori iskolákon kívül voltak még katonai neveldek is, hol az ifjak katonai pályára készítettek. És így az ő mexikoiaknál az előkelők gyermekei vagy tudományos, vagy katonai nevelésben részesültek.

Szokásban volt Mexikoban, hogy a gyermek 3 éves korától fogva mindennap meghatározott ételt kapott és

innen kezdve bizonyos dolgokra való tanítása megkezdett. Így 4—6 éves korában gyakoroltatott kisebb terheknek az emelésében, segédkezett a házi dolgokban stb. 7 éves korában a fiu megtanult hálóval halat fogni, a leány pedig fonni; 13—14 éves korában csolnákán kivezett a nyílt tengerre halászni, a leány pedig otthon szitált, süttött, szótt stb. Az iparosok pedig bevezették gyermekeiket mesterségeikbe. Az engedetlenységnek szokott büntetései pedig a fõvissel való megszurkálás, csalánnyal való megkorbácsolás s egy bizonyos nehéz szagu növénynyel az orr és szemekbe való füstölés volt. A leányokat szigorral szoktatták szorgalomra és tisztaságra. Ezek atyjukkal igen ritkán beszéltek. Ha az apa látni kívánta leányait, nevelőjök kíséretében megjelentek nála, s itt mély alázattal s némán kellett végig hallgatniok apjuk szavait. Még a társadalmi külsőségekre s udvariassági szabályokra is figyelmet fordítottak a mexikoiak nevelésükben. Szóval: náluk az ujkori civilisatio csiráival már találkozunk.

A régi germánok nevelésügye sok tekintetben eltér az eddig említettektől. Minthogy az ő rómaiakkal hosszas háboruikkal gyakoribb érintkezésbe jöttek, a mit e tekintetben róluk tudhatunk, azt a római írók — különösen Caesar és Tacitus után tudjuk. Egyfelől a hűség és függetlenség érzetének az ifju lelkébe való csepegtetése, másfelől testöknek az élet és idő sanyaruságaira való előkészítése, megedzése volt az ő germán nevelés legfőbb célja. A gyermeket az anyák szoptatták s nem volt eset, hogy dajkáknak adták volna azt. Ugyanazon nevelésben részesült ur és szolga egyaránt; — együtt játszodva nőttek fel, s csak a felnőtt korban

lépett közbe a nemest és szolgát elkülönítő válasz fal. A vesszőnek, mint nevelési eszköznek, fontos szerepe volt.

Az egyéni függetlenségre nevelő germánokkal éles ellentétben állnak a keleti népek. Ezek nevelésében a fő cél, hogy az egyes államtagok, a közállam céljainak megvalósítására alkalmas eszközökké képeztessenek. A náluk uralkodó despotismus nem engedi meg az igazi önérzetnek, az emberies öntudatnak felébredését; náluk az egyes az egész érdekeiért létezik. Olyan államokban, hol az egész egyetlen embernek, a monarchikus államfőnek áll szolgálatára, mint pl. ez a persák és chinaiaknál van, a nevelés nem állhat egyébből, mint gépies idomításból egy olyan célért, mely az individuumon kívül fekszik. E céllal pedig a szabadság, önállóság homlokegyenest ellenkezik. Az ilyen államokban — mondja Riecke — juthat az egyén nagy testi, sőt lelki erő birtokába is, szerezhethet e vagy ama téren gyakorlati ügyességet: de azért a nevelés őt csak mint eszközt használja fel, s szellemileg szabad, önálló épen ezért nem is lehet. Lássuk tehát a keleti nevelés jellemvonásait leginkább feltüntető egy pár népet innen is.

A régi persák állama egy katonai szervezeten alapuló, harci érdekek szerint rendezett állam volt. Nevelésük nyilvános és nemzeti, minthogy náluk a család fogalma az állam eszményében olvadt fel. Királyuk Ormuzdnak, „a jó fejedelem“-nek volt bizományosa. Mivel Ormuzd birodalmának érdekei a jónak terjesztését, a rosznak kiirtását igényelték: e cél érdekében az ifjakat erőteljessé, harciasokká kellett nevelni. Épen azért maga az állam vette kezébe fiainak nevelését. A cél itt: igazságosságra nevelni az ifjakat s képesíteni őket a haza védelmére. A persa gyermekek — mondja Herodot — megtanultak nyállal löni, lovagolni és igazat beszélni. Legrésztetesebben szól e tárgyról Xenophon Kyropädia-jában, habár sok olyan is van itt, mi inkább az író phantasiájának az eredménye. Szerinte a persák képző intézetei a világ zajától félre eső helyeken voltak s négy osztályból állottak. Az elsőbe tartoztak a 6—16 éves gyermekek, a másodikba a 16—26 éves ifjak; a harmadik a 26—50 éves férfiak, a negyedik pedig az öregek számára volt. Itt gyűltek össze gyermekek és férfiak és pedig napkelte előtt. Az ifjak fegyverzetükben a hivatalos épületek előtt háltak, örködvén a felett. Minden osztálynak volt 12 elnöke; a gyermekek osztályába elnökök az öregek közül választottak, és pedig azok, kiknek ezen osztályban nevelt gyermekeik voltak. Itt az ifjak tanultak nyállal löni, dárdát hajítani s ezek mellett oktatást nyertek a gyakorlati jogtudományban is.

A mai Persiának természetesen egészen más arca van e tekintetben is. A mahomed hit felvétele s a rosz kormányzat szakadatlan visszaélései társadalmi romlottságot s elpuhulást eredményeztek. A nevelés célja s feladata többé már nem a harcias szellem megte-

remtése, a test megedzése s az élet jogviszonyaira való előkészítésben áll, hanem inkább külső illetani szabályok s felületes képzésre vonatkozik.

A persák mai családi neveléséről dr. Polák, ki hosszasan tartózkodott a persa udvarnál, s kinek alkalma volt több család belső életébe pillanthatni, ezeket mondja: A gyermek hét éves koráig a háremben tölti idejét az anya, szolgálók és rabszolganők társaságában, vagy pedig a szabad ég alatt játszásban. Az itt magára hagyott gyermekekkel nem egyszer történik meg, hogy az udvar közepén elterülő viztartóba potyognak, melybe akárhány közülök bele is full. A szegényebb osztályok gyermekei pedig minden felügyelet nélkül kószálnak a házak előtt, vagy a szűk utcák szemét dombjai közt. A gyermekek anyjukkal gyakran elmennek a nyilvános fürdőbe is. Hét éves korában elhagyja a fiu a haremét s ettől fogva csak a „birun“-ban (férfiszoba) jelenhetik meg. Az előkelőknél most egy ludimagistert (laleh) kap, ki őt megtanítja az illem (adab) szabályaira, az olvasásra, írásra, megmagyarázza a Koránt s a nemzeti költöket. De különösen a külső magatartásnak végtelen ceremoniai vésetnek az ifju lelkébe. Az idősebb férfiak előtt nyugodtan viselje magát, gyermekes kérdéseket ne intézzen hozzájuk, különösen ellent ne mondjon nekik, szóval, hogy az ifju gyermek egy aggastyán méltóságos helyzetébe tegye magát. Az atya távolléte vagy halála esetében gyakran lehet látni 8 éves fiukat a családfői tisztet vinni: üdvözlik a belépőket, hogy létök iránt kérdezősködnek, s a szolgálóknak adják a parancsot a vendég számára kávé és csibuk hozatalára. Ama gyermeki pajzanság, élénkség, melyet Európában a gyermekektől megszoktunk s melyen mi gyönyörködünk, a persa ifjakat illetőleg, különösen idegenek jelenlétében, szigorú elítélést, kárhoztatást von maga után. Persiában a gyermekeknek minden élénkebb mozdulat el van tiltva, s a nevelésnek egyik fő célja: e flegmatikus nyugalom megadása.

Chinában a gyermek és szülők közti viszony a legelső és legfontosabb, s melynek pontjait a törvények garantirozzák; a törvények pedig ott a császári akaratnak közvetlen kifolyásai. A gyermeki szeretet úgy tekintetik ott, mint minden családi és polgári erénynek alapja, mint az állam jóllétnek gyökere; az atyai hatalom pedig teljesen korlátlan. De viszont a szülőknek is kötelességükké van téve, hogy gyermekeiket taníttassák s emberré, azaz valódi chinaivá neveljék, melynek legmagasabb művészete a gépies utánzásban, legmagasabb képzettsége pedig üres udvariasságban és pedans külsőségekben, látványosságokban van. Ezeknek elérését célozza minden tanítás s ezek bilincselnek röghöz minden szabadabb szellemet.

Az ős chinaiak, mint Plath mondja, nagy különbséget tettek a fiuk és leányok nevelése közt; amazok inkább a külvilágnak, emezek pedig inkább a csalá-

diasságnak neveltettek. A leányoknak szelíden szólni, barátságos arcot mutatni, a parancsnak engedelmeskedni, selyemgubót legombolyítani, varrni, szöni, ruhát készíteni, mindennemű női munkához érteni volt kötelességök. Egy idősebb nő megtanította illedelmesen beszélni és magukat viselni, a nagyobbakat kihallgatni s a hallottaknak engedelmeskedni, a len, kender és selyemmel bánni, s azokból ruhát, bojtokat készíteni s ezenkívül az áldozatot előkészíteni. A gyermekek kötelessége szüleivel szemben a leggyöngédebb figyelemben, különösen az atya iránti teljes odaadásban állott, megtagadásával minden önállóságnak és önérzetnek. Chinában nagy részben ma is e szabályok irányadók a nevelésben.

A Ganges környékén lakó ősi hinduk törvénykönyvei a legmélyebb tiszteletet írják a gyermekek elé szülőik irányában. E törvények jogot adnak az apának gyermekét, ép úgy mint nejét és szolgálait veréssel fegyelmezni. Hogy milyen állást foglal el az apa gyermekével szemben, azt elég érthetően kifejezi azon egyetlen körülmény, hogy a gyermek atyját térdre borulva köszöntötte.

Kiss Sándor.

IRODALOM.

„Koszoru“ címmel újévtől kezdve Szana Tamás szerkesztése mellett szépirodalmi havi folyóirat indul meg, mely tükre és tárháza leendő a Jókai Mór elnöklelete alatt alakult „Petőfi társaság“ működésének. A minden hó elején 6 ivnyi tartalommal megjelenő füzet ára egész évre 10 frt. Az előfizetések Rautmann Frigyeshez küldendők (Koronaherceg u. 3 sz.) Gyűjtőknek 6 után egy t. p. Az első füzet, mely Petőfi fényképét is hozza, oly diszes kiállítású, hogy a hazai hasonló vállalatokat mind felülmulja. E füzet Jókai, Endrődi, Balázs, Szana, Névy, Ábrányi első rangú íróinktól hoz tartalmas dolgozatokat.

Debrecenben újévkor egy új vállalat indul meg, melynek címe: „Protestáns heti lap az egyház és iskola köréből.“ Szerkeszti Joó István, főmunkatársak Tóth Sámuel és Békési Gyula. A lap hetenként egyszer, szombaton egy iven fog megjelenni, s előfizetési ára egy évre 6 frt. Az előfizetési pénzek szerkesztőhöz (Nagy Péterfia 961 sz. a.) küldendők. A szerkesztők esmert neve elég biztosíték, hogy e lap meg fog felelni hivatásának.

Pestalozzi válogatott munkáira hirdetések előfizetést Zsengeri Samu főv. tanító, Lénárd és Gertrud magyarítója. Pestalozzi válogatott paedagogiai munkái mintegy 4 kötetre fognak terjedni, melyek a következő jelesebb dolgozatokat tartalmazzák: I. kötet. „Egy remete esti órái“ — „Pestalozzi tanítás módja.“ — „Hogyan oktatja Gertrud gyermekeit.“ Ezek szorosán vett methodikai munkái. II. kötet: „Hattyudal,“ mely-

ben működése s önéletrajza foglaltatik. III. kötet: „Mese és alkalmi beszédek.“ IV. kötet: „Vegetárius dolgozatok.“ Az egész mű 10—12 füzetben jelenik meg, füzetenként 6—8 ives tartalommal. Egy füzet ára 50 kr., mely a kézbesítéskor fizetendő. Minden hónapban megjelenik egy füzet. Gyűjtőknek 10 után egy t. p. jár. A megrendelések fordítóhoz (Budapest, V. ker. akadémia-utca 3. sz.) küldendők. Melegen alánljuk tanító társainknak e vállalatot.

„Képzőművészeti szemle“ című illusztrált havi közlönyre hirdet előfizetést Prém József, az orsz. képzőm. társulat titkára. E vállalat hű tükre fog lenni a magyar képzőművészet jelenlegi állásának, előhaladásának és fejlődésének. A legkitünőbb hazai írók és művészek ajánlkoztak e vállalat támogatására, a képeket Morelli Gusztáv művész fogja metszeni. A havonként két ivnyi tartalommal egyszer megjelenő füzet ára egész évre 1 frt. Az előfizetési pénzek a kiadó hivatalba (Zöldfaútcá 39 sz.) küldendők.

Bartalus István és Gyertyánfi előfizetési felhívást bocsátottak ki „Nő-énekkarok gyűjteménye“ című két-, három- és négy szólamu énekeket tartalmazó énekes könyvre. A mű e hóban megjelenik. Előf. ár 1 frt 20 kr., mely a budapesti I. ker. áll. tanítóképződe igazgatóságához (1. ker. országház u. 117.) küldendő.

VEGYESEK.

Mult számunkban tett felhívásunkat e helyen újból ismételjük, kérvén t. olvasóink közül azokat, kik lapunkat ez évfolyamban járattak nem kívánják, sziveskedjenek jelen számunkat a mi költségünkre okvetlenül visszaküldeni. Azon t. olvasóink pedig, kik annak ez évben is partolói maradnak, sziveskedjenek még e hó folyamán előfizetésüket megújítani, vagy legalább határozott megrendelést tenni, hogy a kiadó egyesület a lap anyagi kérdésében ideje korán kellőleg tájékozhasssa magát.

A 1878. évre vonatkozó és még be nem küldött lapdíjaknak haladéktalanul kérjük beküldését.

— Weisz. B. F., az iskolai takarékpénztárak buzgó apostola közelebről egy füzetkét bocsátott közre ily cím alatt: „Az iskolai takarékpénztárak Magyarországon.“ A 23 lapra terjedő füzetből közöljük a következő adatokat: Magyarországon az utolsó tanévben 36 iskolában volt takarékpénztár; ezekben 3682 gyermek megtakarított 30,416 frt 7 krt, mely összegből egy gyermekre átlag mintegy 8 frt 26 kr. jut. Kezelő tanár és tanító volt 105. A hazai viszonyok bemutatása után felmutatja azon sikert is, mit ez intézmény eddigelő külföldön elért. Angliában pl. 216,500 gyermek 1.006,500 frtot, Franciaországban 173,000 gyermek 1.070,000 forintot, Olaszországban 500,000 frtot takarított meg. Valóban, a mily tiszteletre méltó az a buzgóság, melylyel W. B. ur ezen intézmény érdekében küzd, ép

oly kívánatos, hogy a tanítói kar komoly tanulmánya tárgyává tegye e nagy horderejű kérdést.

— **Budapest főváros** eddig 40 szolgálati év után nyugdíjazta tanítóit, holott hivatalnokaitól csak 30 szolgálati évet kívánt. Most, hogy a fővárosi tanács a nyugdíj szabályzatok gyökeres módosítását tervezi, a budapesti tanítótestület meggyőző érvekkel indokolt kérvényt intézett a tanácshoz, melyben azon határozatot sürgeti, hogy a tanító is 30 szolgálati év után léphessen teljes nyugdíjba. Jóság kívánság!

— **Az országos közoktatási tanács tagjai.** A válás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter, az országos közoktatási tanács váltakozó tagjaivá három év tartamára kinevezte: 1. A klasszika és modern philológiai szakra: dr. Greguss Ágost egyetemi r. tanárt; Bartal Antal a tanárképezde gyakorlójának igazgatóját; dr. Heinrich Gusztáv egyetemi r. tanárt; Szarvas Gábor gymnásiumi tanárt; Petrovics Ferencz gymnásiumi tanárt és dr. Hofer Károly reáltanodai igazgatót. 2. A történeti, jogi s államtudományi szakra: dr. Fraknói Vilmos nagyváradi kanonok és akadémiai titkárt és dr. Cherven Flóris gymnásiumi tanárt. 3. A geographiai és természetrajzi szakra: Dr. Hunfalvy János egyetemi rendes tanárt; dr. Margó Tivadar egyetemi r. tanárt és Jurányi Lajos egyetemi r. tanárt. 4. A matematikai és phisikai szakra: Dr. Than Károly egyetemi r. tanárt; Horváth Ignác műegyetemi tanárt és Fölser István műegyetemi tanárt. 5. A bölcsészeti és paedagogiai szakra: Gyertyánffy István tanítóképezdei igazgatót; Péterffy Sándor, tanítóképezdei tanárt és Rostaházi Kálmán plébánost. 5. A művészeti szakra: Matolay Elek, a nemzeti torna-intézet igazgatóját; Bartalus István tanítóképezdei zenetanárt és Landau Alajos rajztanárt.

— **A reál tanodák arany kora és is vége felé jár.** Igy Székesfehérvár képviselői közgyűlése kimondotta, hogy ha az állam 6 osztályos városi reáltanodáját nem egészíti ki, reáliskoláját polgári iskolává fogja átalakítani: Nagyváradon pedig egy közgyűlési indítvány a főreáltanodának az állam általi átvételét sürgeti. Teljességgel nem örvendünk az ilyen híreknek, mert ezekben a tanügy iránti érdeklődés sajnos hanyatlását látjuk.

— **Dólinai Gyula** a „Lányok lapja“ „Iskolai és népkönyvtár“ „Hasznos mulattató“ c. lapok derék szerkesztője új évtől kezdve „Házi kincstár“ című szépirodalmi, társadalmi és ismeretterjesztő hetilapot indit. E diszes lap ára egy évre 4 frt.

— **A magyar tudom. akadémia** egy valóban hézagpótló, és különösen ránk tanítókra nézve nélkülözhetetlen kis füzetet bocsátott közre e címmel: A magyar helyesírás elvei és szabályai. A magyar helyesírás egyöntetősége érdekében a mennyire szükségünk volt egy ily vezérfonalra, ép annyira óhajtható, hogy ne legyen magyar tanérfu, ki e kis füzetet könyvtárából nélkülözze. Ára 10 krajcár.

— **Az iskolák Boszniában és Hercegovinában.** A népoktatás az okkupált tartományokban nagyon kezdetleges állapotban van. A mohamedánoknak van ugyan számos iskolájuk (medresz), de azokban csak a Korán olvasását s

legfeljebb a török írást tanítják. Csak a nagyobb városokban — Szerajevóban, Travnikban, Banyalukában és Mostarban — vannak „ruzdje“-k, oly török iskolák, melyekben más tanulmányokat is tanítanak. Legjobbak az országban a ferenczrendi szerzetesek vezetése alatt, a kolostorokban vagy azok közelében levő katolikus iskolák. A gyermekeket az elemi oktatásban saját nyelvükön, a gymnasialis s bölcséleti tanulmányokban latin nyelven részesítik a ferenczrendiek. A theologiai pályára készülő ifjak eddig Diakovárott nyerték további kiképzetésüket, most pedig Esztergomban. A ferenczrendiek által vezetett népiskolák száma 28; leglátogatottabbak a Stolácz-ban, Javor-ban, Vankar-Yakufban és Mostárban levők. A legutóbbi iskolában a török kormány saját költségén egy török nyelvtanárt is tart. A görög keleti felekezetnek 29 népiskolája van. Serajevóban s Mostarban vannak nagy iskolák elkülönített leányiskolákkal. Szerajevóban német diakonisták által alapítva s később a lázadás ideéig Miss Jeby angol nő által vezetett, most is fenáll egy angol leánytanoda. Görög keleti gymnasiumot is akartak alapítani, Nikohé Tuzlic kereskedő 20,000 frtot hagyott e célra, de a kerületi kormány nem engedélyozta. Az egyes kerületekből következő adatokat sorol fel a „Bosz. Corr.“: 1. A serajevói kerületben van 87 török iskola 2325 fiu, 1330 leány növendékkel, továbbá 13 keresztyén iskola 504 fiu és 99 leány növendékkel. 2. A travniki kerületben van 103 török s 14 keresztyén iskola. 3. A banjalukaiban 65 török s 10 keresztyén iskola. 4. A bihácziban 214 török s 11 keresztyén iskola, 5. Zvornikiban 287 török s 26 keresztyén iskola. 6. A mostari kerületben végre van 46 török iskola (1767 fiu s 542 leány tanulóval) s 15 keresztyén iskola (mintegy 265 fiu s 27 leány növendékkel.) Ezen kívül van zsidó iskola Serajevóban 7 és pedig 282 fiu s 23 leány növendékkel; Travnikban 2, 57 növendékkel, Banjalukában egy, 23 növendékkel, Mostarban egy 19 növendékkel, Bjelinában egy 175 növendékkel, A Montenegróhoz csatolt Niksichben van 3 mohamedan iskola 117 fiuval s 61 leánynyal.

— **Rieger Imre,** tanítótestületünk derék titkára s lapunk munkatársa „Rousseau neveléstana és annak hatása az elméleti és gyakorlati nevelésre“ c. munkájával a helybeli tud. egyetemen 75 frt pályadíjt nyert. Gratulálunk!

— **Moldován Gergely** kir. tanfelügyelő ur, ki a múlt évben is oly elkötelező buzgalmat fejtett ki lapunk támogatásában, közp. választmányunkhoz közelebről intézett levelében ez évben is megrendelte tankerület e 12 állami és községségi iskolái számára a „Cs. és I“-t. — Réthi Lajos hunyadmegyei, Koós Ferenc brassói, Éltés Elek csikmegyei tanfelügyelő urak szintén szíves készséggel válaszoltak közp. választmányunk e tárgy megkeresésére, becses támogatásukat igérvén lapunk számára. Sok ily derék tanfelügyelőket adjon az ég hazánkknak!

— **Lapunk e számához** mellékelve veszik olvasóink a legolcsóbb magyar politikai napilap, a „Magyar Hirlap“ és az „Irodalmi Lapok“ című szépirodalmi közlöny előfizetési felhívását. Ugy ezekre, mint a „M. H.“ kiadójának diszes nagy naptárára (ára 1 frt.) felhívjuk a figyelmet.

A szerkesztő postája.

Lapunk t. munkatársainak, olvasóinak, barátainak boldog újévet! D. I. urnak: Várjuk. K. A. urnak: Közölni fogjuk. K. F. tanár urnak: jóakarátát s igéretét köszönjük.